

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพให้สอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชน และเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของเครือข่ายสุขภาพ บทบาทที่แท้จริงของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ และบทบาทที่คาดหวังของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพและชุมชน รวมทั้งเพื่อศึกษากระบวนการ พัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเครือข่ายสุขภาพที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชน ในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็น การวิจัยเชิงบรรยายโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีบทบาท ความคาดหวังมาวิเคราะห์ ถอดบทเรียน ติความ และเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การ เรียนรู้ และการพัฒนาบทบาทที่เหมาะสมต่อไป โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเลือกพื้นที่การศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
3. เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาข้อมูลเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และบุคคล

1. เอกสาร ได้แก่ ตำรา เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ เอกสารการประชุมสัมมนา และรายงานวิจัย

2. บุคคล ได้แก่ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้มีความรู้และประสบการณ์ เจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ ได้แก่ ศูนย์แพทย์ชุมชน กองสาธารณสุขของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อสม. และผู้ที่มีรับบริการ รวมทั้งบุคคลที่อยู่ในชุมชน

การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนามโดยการเข้าไปสำรวจพื้นที่ในเขตเทศบาล เมืองเมืองแกนพัฒนา ดังนี้

- สภาพแวดล้อมของศูนย์
- วิถีชีวิตของประชากรในละแวกนั้น
- แผนที่ศูนย์
- การคมนาคม
- จำนวนประชากร
- บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ
- และอื่น ๆ

การเลือกพื้นที่การศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเครือข่ายสุขภาพให้สอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชนและเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ การที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่แห่งนี้ในการศึกษาด้วยเหตุผลที่ว่า เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีเครือข่ายด้านสุขภาพในการบริหารจัดการด้านการส่งเสริมสุขภาพหลายภาคส่วนด้วยกัน ได้แก่ ศูนย์แพทย์ชุมชน กองสาธารณสุขของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และ อสม. ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในชุมชนโดยตรง นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และสังเกตบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพพบว่า ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา คือ ตัวแทนของเครือข่ายสุขภาพแต่ละเครือข่าย จำนวน 9 คน ได้แก่ ศูนย์แพทย์ชุมชน กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล อสม. และผู้ที่มารับบริการ รวมทั้งบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายผู้ที่มารับบริการและชุมชนที่เข้าร่วมประมาณ 250-300 คน เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้คือ ตัวผู้วิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่ชัดเจน ประกอบด้วย

1. วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ พูดคุยทั่วไป แต่มีจุดมุ่งหมายว่าต้องการข้อมูลเรื่องใด ผู้วิจัยสามารถตั้งประเด็นคำถามได้อย่างมีอิสระเพื่อให้ได้คำตอบในส่วนที่ต้องการทราบ โดยสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพและชุมชน

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) วิธีการนี้จะใช้สัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ ในเรื่องของบทบาทการส่งเสริมสุขภาพที่เจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพคาดหวังให้เป็น ประเด็นในการสัมภาษณ์คือ

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- โครงสร้างองค์กร ภาระหน้าที่ การรับรู้บทบาท
- บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ
- วัฒนธรรมการบริหาร ภาวะผู้นำ ค่านิยม
- บทบาทการส่งเสริมสุขภาพที่แท้จริงของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ
- บทบาทการส่งเสริมสุขภาพที่คาดหวังของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ
- ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานภาพรวมและในแต่ละด้านที่ประสบในปัจจุบัน
- ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ประชาชนผู้มารับบริการเครือข่ายสุขภาพ ได้แก่ ศูนย์แพทย์ชุมชน กองสาธารณสุขของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ดังนี้

- ข้อมูลส่วนบุคคล
- ความพึงพอใจในการมารับบริการเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ
- ปัญหาในการรับบริการ
- การตรงกับความต้องการในการรับบริการ
- ความคาดหวังต่อบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ
- ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

3. วิธีการสังเกต (Observation) การศึกษาครั้งนี้จะใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ควบคู่กันไป ประกอบด้วย สังเกตกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของแต่ละเครือข่าย และสังเกตการร่วมกลุ่ม เพื่อประจักษ์หาแนวทางในการพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในระยะแรกของการทำวิจัย โดยการสำรวจพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ดังนี้

- สภาพแวดล้อมของศูนย์
- วิถีชีวิตของประชากรในละแวกนั้น
- แผนที่ศูนย์
- การคมนาคม
- จำนวนประชากร
- บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- การแสดงความคิดเห็น
- การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมการวิเคราะห์ และร่วมกันตัดสินใจ
- การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ/การดำเนินงาน

4. การถอดบทเรียน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากต่อการกำหนดทิศทางและแนวทางในการพัฒนา โดยเฉพาะประเด็นการวิเคราะห์ศักยภาพข้อจำกัด และเงื่อนไขที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาในอนาคตมีผลสำเร็จ นอกจากนี้การถอดบทเรียนเป็นวิธีการจัดการความรู้ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง (รัตนา ดวงแก้ว, 2550) เครื่องมือที่นำมาใช้ในการถอดบทเรียนครั้งนี้คือ MIND MAP (แผนที่ความคิด) เขียนลงบนกระดาษ โดยเอาเป้าหมายหรือผลสำเร็จสุดท้ายเป็นฐานเริ่มต้น ซึ่งในที่นี้คือ บทบาทที่คาดหวังของชุมชนและเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพต้องการที่จะพัฒนา

5. อุปกรณ์ภาคสนามอื่นๆ ที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยภาคสนาม ได้แก่ เครื่องอัดเสียง MP3 ใช้บันทึกในขณะที่มีส่วนร่วมหรือการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ตกหล่นที่ไม่สามารถจดบันทึกในขณะที่นั้นได้ และกล้องถ่ายรูป โดยบันทึกภาพสถานที่ บุคคล กิจกรรม และเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อช่วยอธิบายข้อมูลที่มีอยู่ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาข้อมูลด้วยตนเอง โดยการวางแผนเก็บข้อมูลในเรื่องการพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพให้สอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชนและเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ เทศบาลเมืองเมืองแกน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

1. การศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัยเตรียมความพร้อมทางด้านความรู้ความสามารถในการเข้าไปศึกษาวิจัย และเป็นการศึกษาข้อมูล เพื่อนำไปเปรียบเทียบหลังการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตถึงเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ตำบลอินทิล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

3. นัดประชุมตัวแทนเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ ได้แก่ ศูนย์แพทย์ชุมชน กองสาธารณสุขของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และอสม. มาประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาและขั้นตอนการดำเนินการศึกษากับผู้เกี่ยวข้อง และตัวแทนเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพทราบ และการบอกกล่าวนัดหมายการประชุมครั้งต่อไป นอกจากนี้แล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยและความไว้วางใจเบื้องต้น

4. ผู้วิจัยนัดสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพแต่ละเครือข่าย ผู้มารับบริการจากเครือข่ายสุขภาพและชุมชน เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

5. นำข้อมูลที่ได้ทั้งบทบาทที่แท้จริงและบทบาทที่คาดหวังในการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพมาถอดบทเรียน และวิเคราะห์ จนสอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชน และเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพเอง

6. นัดประชุมตัวแทนเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพครั้งที่ 2 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชน และเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ

7. บันทึกข้อตกลงร่วมเครือข่ายสุขภาพ เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา

8. ประเมินการนำบทบาทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของชุมชน ไปใช้ในการทำงานจริง ได้แก่ การประเมินตนเองเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพ เวทีประชาคมของชุมชน เป็นต้น

การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนและครอบคลุมตามประเด็นที่ต้องการศึกษาแล้ว ได้ทำการตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งตรวจสอบในกระบวนการศึกษาในทุกขั้นตอนตั้งแต่การออกแบบการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล คือ

1. การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน คือ การเปลี่ยนแปลงแหล่งข้อมูลบุคคล ให้หลากหลายออกไป โดยถามคำถามเดียวกันกับบุคคลหลาย ๆ คน เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแต่ละคนเป็นอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร เพราะอะไร

2. การตรวจสอบข้อมูลในเวลาที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเปลี่ยนช่วงเวลาที่จะเก็บข้อมูล โดยเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันแต่ต่างกันเวลา แล้วนำมาตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้อัน เวลาต่างกัน ข้อมูลเหมือนกันหรือขัดแย้งกันอย่างไร เพราะอะไร

3. การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ต่างกัน ได้แก่ มีการเปลี่ยนสถานที่ที่ได้ข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากหลาย ๆ สถานที่ แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบว่าเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพราะอะไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมวิธีการต่าง ๆ ในภาคสนาม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ทำให้มองเห็นประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ และสามารถเก็บเพิ่มเติมได้ จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งมีวิธีการหลักในการวิเคราะห์ 3 ชนิด ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปมัย การจำแนกชนิดข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล

การวิเคราะห์แบบอุปมัย (Analytic Induction) คือ วิธีการตีความ สร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่เห็น การสร้างข้อสรุปนี้จะทำตลอดเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้ออกมาทบทวน สร้างข้อสรุปในภาพรวมเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพที่เหมาะสม ในมุมมองและความคาดหวังของชุมชน และเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพเอง

การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจำแนกหมวดหมู่ตามคุณลักษณะที่ข้อมูลนั้นอยู่ร่วมกัน เช่น บทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพคนที่ 1 ที่สอดคล้องกับเจ้าหน้าที่เครือข่ายคนที่ 2 ได้นำมาวิเคราะห์ในหัวข้อเดียวกัน เป็นต้น และนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ

การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยการนำข้อมูลจากหลาย ๆ เหตุการณ์มาเปรียบเทียบ คือหลังจากที่ได้จัดข้อมูลที่เหมือนและสอดคล้องกันเข้าด้วยกันแล้วจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เครือข่ายสุขภาพและชุมชน ก็นำข้อมูลที่มาเปรียบเทียบกันว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อช่วยให้สามารถหาข้อสรุปในเชิงนามธรรม

สรุปได้ว่า เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์แบบ
อุปนัย โดยการจัดกลุ่มและแยกประเภทข้อมูล การให้ความหมาย และการเชื่อมโยงเชิงตรรกะ
รวมทั้งการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ ถอดบทเรียน และสร้าง
เป็นข้อสรุป เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนา